

COĞRAFI BECERİLER VE BUNLARI ÖĞRENCİLERE KAZANDIRMA YOLLARI

How to Teach Geography Skills to Students?

Yard.Doç.Dr. Halil İbrahim TAŞ*

Özet

En iyi coğrafya öğretim yolu, öğrencinin aktif olarak katılımı ile mümkündür. Bu sayede öğrenci, coğrafyanın sadece bir bilgi yığını olmadığını anlayacak ve günlük hayattaki mekana bağlı bir çok problemi çözme becerisi geliştirecektir. Öğrencinin hayatından daha başarılı olabilmesi için bir çok coğrafi beceriye sahip olması gerekir. Aynı şekilde yeni Liseler için Coğrafya Öğretim Programı öğretmenlerimize ve öğrencilerimize coğrafi becerinin öğretimi ve öğrenilmesi konusunda bir çok sorumluluk yüklemektedir. Bu çalışma, coğrafi becerilerin neler olduğu ve bunların öğrenciye nasıl kazandırılacağı üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu beceriler öğrenciye kazandırılırken, kullanılacak en iyi öğretim stratejileri üzerinde durulmakta ve sonuçta coğrafi becerilerin öğretimi ile alakalı örnek aktivitelerle çalışma bitirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Eğitimi, Coğrafi beceriler, Genellemeler, Harita Okuma

Abstract

The best way to teach geography is to make an active learning environment in the classroom. Geography is not just a body of knowledge but it seeks to solve spatial oriented problems and issues that we face everyday life. New geography curriculum for high school accepted in 2005 requires both teachers and students responsibilities of teaching geography skills. This article provides geography skills and gives hints how to apply this skills to the real life situations. In addition, it gives strategies to teachers how to illustrate and teach these geography skills to students. Finally, it provides sample activities about how to introduce these skills to the students in the classroom.

Key Words: Geographic Education, Geography Skills, Generalizations, Map Reading

* Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Balıkesir, tas@balikesir.edu.tr

Giriş

Günlük hayattaki bir çok işimizi sahip olduğumuz coğrafi becerilere göre yaparız. Bir evin nereden satın alınıp kiralanabileceği, nereden iyi bir iş bulunabileceği, iş yerine ya da bir arkadaşın evine nasıl gidilebileceği, nereden alışveriş yapılabileceği, tatil ya da okula en kestirme nasıl gideceğimizi, sahip olduğumuz coğrafi becerilerle yaparız. Bunları yapabilmemiz için, coğrafi bilgiyi toplama, düzenleme ve bu bilgiyi kullanma becerisinin bir araya gelmesi şarttır. Coğrafi beceriler, bize coğrafi olarak düşünmemiz için gerekli, temel araç ve teknikleri kullanmamızı sağlar. Bu makalenin amacı, coğrafi becerilerin neler olduğu ve bunların öğrenciye nasıl kazandırılacağı üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu çalışma, bu beceriler öğrenciye kazandırılırken, kullanılacak en iyi öğretim stratejileri üzerinde durmakta ve sonuçta coğrafi becerilerin öğretimi ile alakalı örnek aktiviteler sunmaktadır.

Coğrafyacılar çok farklı beceriler kullanırlar. Çoğu zaman, bu beceriler genel olup birçok farklı bilim dalı tarafından kullanılır. Bununla birlikte sadece coğrafyacıların kullandığı becerilerde vardır. Bu becerilerden çoğu, coğrafyacılar mekansal bilgilerin tanımlanması, analiz edilmesi ve sunulmasına yardım eder. Bu beceriler bazen “**coğrafi araç**” olarak da adlandırılır.

Coğrafyacı ve diğer bilim dallarından bir çok akademisyen için önemli olan bu beceriler, çok çeşitli olmakla birlikte kısaca şu başlık altında toplanabilir; arazi gözlemleri, kütüphane araştırma teknikleri, grafik sunumları (her türlü grafik yapma, çizelgeler ve tablolar), kantitatif (nicel) analizler (istatistiksel metotların kullanımı ve modellemeler), bilgisayar teknikleri, tarihi ve niteliksel analizler. Coğrafyacılar, bu sıraladığımız metot, araç ve teknikleri kullanarak, mekansal bir problem ya da hadisenin farklı boyutları ve oluşumlarını daha iyi anlamak için çaba sarf ederler. Bu teknik ve beceriler tek başına coğrafyaya özgü olmamasına rağmen, coğrafi problem ve sorulara cevap bulmak için kullanıldıkları zaman, coğrafi beceriler olarak algılanırlar.

Yukarıdaki paragrafta ifade edilen genel becerilere ilave olarak, özellikle coğrafyacıların kullandığı başka becerilerde vardır. Bunlar; kartografik teknikler, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), uzaktan algılama teknikleri, insan-çevre ve mekan ile ilgili modellemelerdir. Bu teknikler, mekana bağlı problem ve verilerin analizi için çok yaygın olarak kullanılır. Örneğin, kartografi tekniklere sahip birisi bu tekniği kullanarak, harita dizayn edip, üretimini yapabilir. Kartografya, özellikle coğrafyacılar için çok önemli olduğundan dolayı, coğrafyacı kartografya eğitimi almak zorundadır. CBS ve uzaktan algılama teknikleri gelişmiş ülkelerde son yirmi yılda, ülkemizde ise son birkaç yıldır önemi hızla artan ve bütün coğrafyacıların eğitimini almaları kaçınılmaz olan coğrafi becerilerden biridir.

Bu son saydığımız beceriler sayesinde coğrafyacılar ya da analizciler mekana ait verileri toplayıp-biriktirmekte, biriktirilen bu veriler analiz edilip yenilenmekte ve sonuçta coğrafi veri ve çıktılar olarak kullanıma sunulmaktadır. Bu işlemlerin yapılması için gerekli en önemli adım olan veri toplama, artık uzaktan algılama teknikleri sayesinde dünyanın çok uzak yerlerine ait çok farklı veriler kolayca elde edilmektedir. Çok geniş mekan işgal eden yeryüzü ve atmosfere ait bu verilerin, hava fotoğrafı ve uydu görüntüleri olmasaydı, elde edilmesi hem zaman kaybı hem de doğruluğu açısından oldukça problemli olacaktı. Coğrafyacılar, bu farklı becerileri kullanarak coğrafi modellemeler geliştirerek yeryüzündeki fiziki ve beşeri sistemler ile bunlar arasında var olan çok karmaşık ilişkileri anlamaya çalışmaktadırlar.

Öğrenci seviyesine uygun coğrafi beceriler geliştirme

Bu coğrafi becerileri öğrencilerimize bulunmuş oldukları sınıf seviyesine uygun olarak öğretmek zorundayız. Doğal olarak, bütün becerileri ilk ve orta öğretim okulları seviyesinde bütün detayı ile öğretmemiz mümkün değildir. Çünkü, öğrencinin yaş, sınıf, bulunmuş oldukları çevre ve diğer bir çok nedene bağlı olarak algılama becerileri değişmektedir. Buna göre, ilk ve orta öğretim okullarımızdaki öğrencilerimize hangi coğrafi becerileri öğretmeliyiz? Bu sorunun cevabı, ülkeden ülkeye değişebileceği gibi, aynı ülke içerisinde zamana bağlı olarak da değişebilmektedir. Örneğin bir ülkede coğrafya öğrenmenin amacı “öğrencilere hayatları boyunca lazım olacak bilgileri sistemli bir şekilde kazanmak için gerekli coğrafi bilgileri ve beceri kazanmalarını sağlamak”(National Assesment of Educational Progress, 1992) şeklinde tanımlanırken, bir diğer ülkede, vatan sevgisi ve yurttaşlık bilgilerini öğrencilere aşılacak şekilde açıklamaktadır. Öğrencilere öğretilen coğrafya eğitiminin amacı ne olursa olsun, eğitim sistemleri içinde okul ve öğretmenler, öğrencilerinin daha iyi bir coğrafya eğitimi ve coğrafi beceri kazanmaları için sürekli çalışmalar yapmaktadırlar. Eğitimcilerimiz bu becerileri öğrencilerine kazandırırken değişik metotlar kullanırlar.

Yeni coğrafya dersi öğretim programı-2005 belgesi ile (2005), Türk coğrafya eğitim tarihinde ilk defa “coğrafi beceriler” başlığı altında, öğrencilerimize ders içerikleri ile uyumlu bir şekilde coğrafi becerilerini artırmak için neler yapılması gerektiği hakkında geniş açıklamalar yapılmıştır. Program, lise seviyesindeki coğrafya öğrencilerinin kazanmaları gereken coğrafi becerileri sekiz (8) başlıkta toplamıştır (harita becerisi, gözlem becerisi, arazi çalışması becerisi, sorgulama becerisi, tablo-grafik-diyagram oluşturma ve yorumlama becerisi, zamanı algılama becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, kanıt kullanma becerisi). Bütün bu becerileri öğrencinin sınıf seviyesine uygun, ders içerikleri ile uyumlu bir şekilde kazanmaları gereklidir.

Son yıllarda coğrafya eğitimi sahasında yapılmış olan bilimsel çalışmalardan en önemlilerinden birisi olan ve 1994 yılında yayınlanan “Yaşam Boyu Coğrafya” (Geography

for Life, 1994) belgesine göre, öğrenciye coğrafya eğitimi, aşağıdaki beş temel beceriye bağlı olarak verilmelidir. Bu beceriler:

- a. Coğrafi sorular sorma
- b. Coğrafi bilgi toplama
- c. Elde edilen coğrafi bilgiyi organize etme
- d. Organize edilen coğrafi bilgiyi analiz etme
- e. Analiz sonuçlarına bağlı olarak coğrafi soruları cevaplandırma

a. Coğrafi sorular sorma

Başarılı bir coğrafi araştırma, niçin, nerede ve nasıl sorularına verilecek cevaplar için gerekli yetenek, istek ve kurgular yapmayı gerekli kılar. Öğrenciler çevrelerindeki her şey hakkında sorular sorabilmelidirler. Ne nerededir? Niçin oradadır? Ne ile ilişkisi vardır? Konumu ve çevresindekilerin sonuçları nelerdir? Bu yer nasıl bir yerdir (neye benzer?)? gibi. Öğrenciler, coğrafi soru sorulduğunda, bu soruların muhtemel cevapları üzerinde düşünebilmelidir. Çünkü düşünme, soru-sorup cevaplama aşamasında hipotez geliştirmeye yol açar. Hipotezler, bilgi için araştırma yapmaya kılavuzluk eder. Coğrafya, sorduğu soru çeşitleri ile diğer bilimlerden ayrılır (problem nerede? niçin orada? gibi). Öğrencilerin, bu gibi soruları sorma becerisini geliştirip uygulamaları çok önemlidir. Coğrafik ve coğrafik olmayan soruların ayrıştırılmasının yapılması ya da öğrencilere bazı konular vererek, onların bu konular hakkında coğrafi sorular geliştirmelerini istemek onlar için bir çeşit ödev olabilir (Geography for Life, 1994: 42).

b. Coğrafi bilgi toplama

Coğrafi bilgi, bir yerin konumu, fiziki ve beşeri özellikleri ile orada yaşayan insanların durumu hakkında bilgi verir. Coğrafi soruları cevaplamak için, öğrenciler bir çok değişik kaynaktan, değişik yollarla bilgi toplayarak işe başlamalı, ellerindeki haritaları okuyup, yorumlayabilmelidirler. Nicel (rakamsal) ve nitel (anlatımsal) tanımlama hazırlayabilmek için, birincil ve ikincil kategorideki bilgileri toplayıp, kullanabilmeli, mülakat, arazi çalışmaları ve diğer referans kaynaklar ile kütüphane kaynaklarından veri toplayabilmelidir. Coğrafi bilgi çok değişik yollardan toplanabilir (gözlem ve bilginin sistematik olarak kayıt edilmesi, harita-mekan ve yer hakkındaki diğer grafiksel temsilleri okuyup yorumlayabilme (mülakat ve istatistiksel metotların kullanımı dahil) gibi). Coğrafi bilgi çok farklı kaynaklardan gelir. Bu kaynaklar, Bednarz ve Bednarz'a (1995) göre, birincil ve ikincil bilgi kaynakları olarak sınıflandırılır. Birincil **bilgi kaynakları**, özellikle öğrenciler tarafından yapılan arazi çalışmalarının sonuçları, coğrafi araştırmada önemlidir. Arazi çalışmaları, öğrencilerin toplum içinde anket yapma, fotoğraf çekme, gözlemlerin kayıt edilmesi, mülakat yapma ve örnekler toplama gibi yollarla araştırma yapmalarını sağlar. Arazi çalışması, öğrencilerin meraklarının uyanmasına ve coğrafya

çalışmalarını daha zevkli ve ilgi ile yapmalarına yardım eder. O, öğrencilere gözlem, soru sorma, problem çözme ve onların fiziki ve beşeri aktiviteler ile ilgili algılarını kamçılıdığı için aktif öğrenmeyi besler. Arazi çalışması, öğrencilerin okul çalışmalarını ile yaşadıkları gerçek hayatı birbirine bağlar. **İkincil bilginin** kaynağı ise metin bilgileri, harita, istatistiksel veriler, fotoğraf, multi-medya, bilgisayar veritabanları, gazete ve diğer yayınlarından oluşur. Bunlara ilave olarak ansiklopedik rapor ve bilgilerde bazı araştırma durumlarında önemlidirler (Geography for Life, 1994, 42).

c. Coğrafi bilgiyi organize etme

Elde edilen coğrafi bilgiler, analiz ve yorumlamalar için hazır hale getirilmek zorundadır. Coğrafi araştırmalarda veri teminin çok önemli olmakla birlikte ham veriler çok kullanışlı değildir. Veri, sistemli bir şekilde düzenlenmelidir. Farklı veri çeşitleri, görsel ve grafiksel olarak ayrılıp, sınıflandırılmalıdır (fotoğraf, uydu görüntüleri, hava fotoğrafı, grafik, kesitler, diyagramlar, tablo ve haritalar gibi). Belgelerden ya da mülakatlardan elde edilen yazılı dokümanlar, uygun alıntılarla organize edilmelidir. Coğrafi bilgiyi organize etmenin bir çok farklı yolu vardır. Harita, coğrafi araştırmada önemli bir yere sahiptir. Fakat, verileri görsel şekle sokmanın başka yolları da mevcuttur (örneğin, farklı grafikler, tablolar, hesap çizelgeleri ve zaman göstergeleri gibi). Bunun gibi görsel şekiller, özellikle sözlü ya da yazılı özetlerle beraber çok faydalıdır. Coğrafi bilgiyi etkili olarak düzenlemek için yaratıcılık ve beceriye ihtiyaç vardır. Tasarım, renk, grafik, ölçek ve açıklık ile ilgili kararlar, geliştirilen haritanın çeşidi, grafik ve şemalar (ki bunlar verileri en iyi yansıtır) çok önemlidir.

d. Coğrafi bilgiyi analiz etme

Sıra şimdi organize edilmiş bilgilerin analiz edilip yorumlanmasına gelmiştir. Coğrafi analizde, mekansal desenler (yayımlar), karşılıklı ilişki ve bağlantılar üzerinde durulur. Öğrenci bilgiyi analiz edip, yorumladığında, anlamlı desen ve oluşumları gözlemleyebilir. Farklı sahalardaki birliktelik ve benzerliklere dikkat etmeli, yayımların farkına varmalı ve harita, grafik, diyagram, tablolar ve diğer kaynaklardan çıkarımlar çizebilmelidir (Şekil-1).

Coğrafi analiz bir çok farklı aktiviteyi içerir. Öğrenciler haritaları; mekansal desenleri keşfedip, karşılaştırma yapmak için irdelemeli ve karşılıklı ilişkilerde; tablo ve grafikler üzerinde çalışıp, öğeler arası ve içerisindeki ilişki ve eğilimleri tespit etmeli; istatistiksel metotlar yoluyla eğilim, sonuç, bağlantı ve ilişkileri ortaya çıkarmak için araştırmalar yapabilmeli; yorumlama yapabilmek için, yazılı metin ve belgeleri inceleyip, açıklayarak, onların özelliklerini sentezleyebilmelidir. Bu çözümsel yollar, ilk önce araştırma isteği ile ilgili, sonrada coğrafi model ve genellemelerin gelişimi ile ilgili

soruların cevaplarını sağlar. Bütün bunlar, öğrencilerin geliştirmek zorunda olduğu çözümsel becerilerdir.

Şekil-1: Coğrafi bilginin analizi sonucunda farklı sonuçlara ulaşılır.

COĞRAFİ BİLGİ		BİLGİNİN ANALİZ SONUCU
Harita/fotoğraf	→	Mekansal Dağılım ve Desenleri
Grafikler	→	Eğilim ve karşılıklı etkileşimleri
Rakamsal Veriler	→	Sıralama, bağlantı ve eğilimleri
Yazılı Veriler	→	Açıklama ve Sentez yapma

e. Coğrafi soruları cevaplama

Başarılı coğrafi araştırmalarda, genellemelerin gelişimi ve toplanması, organize edildikten sonra, analiz edilen verinin sonuçlanmasıyla en son noktaya ulaşılır. Coğrafi soruları cevaplama ile ilgili beceriler, grafik şeklinde (haritalar, tablolar ve grafikler), sözlü ve yazılı anlatımlar şeklinde organize edilmiş bilgiye dayanan çıkarımlar yapabilme kabiliyetlerini içine alır. Bu sayede öğrenci, yerelden küresel seviyeye kadar farklı ölçekte genellemeler yapabilir.

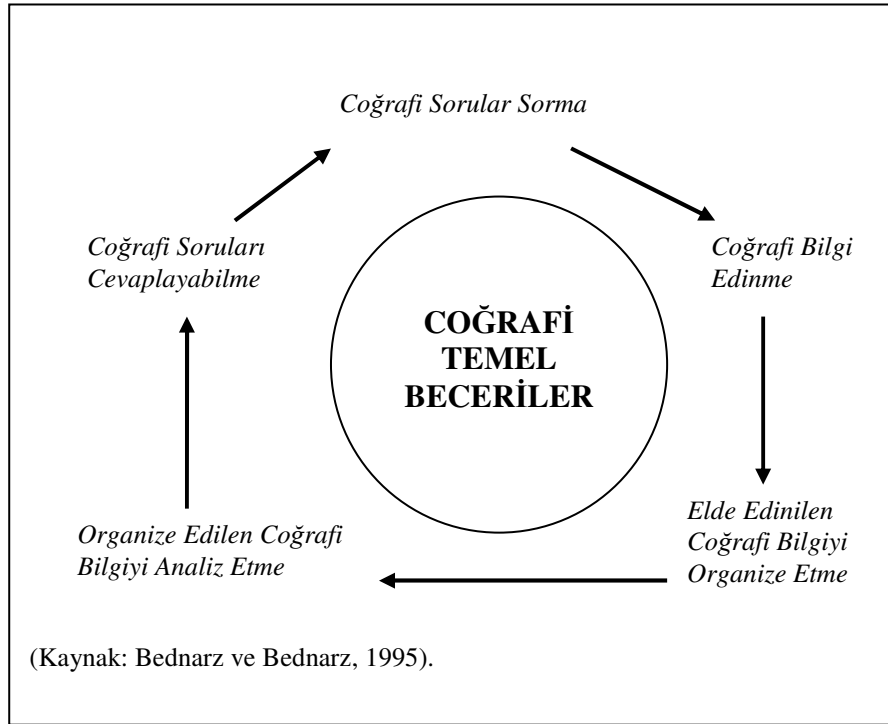
Coğrafi genellemeler, araştırma sürecinin son noktasıdır. Genelleme yapma becerisini geliştirme, öğrencinin coğrafya hakkında genellemeler yapabilmek için toplayıp, işlediği ve analiz ettiği bilginin kullanımını gerektirir. Coğrafi genellemeler tümevarım ya da tümdengelim metotları kullanılarak yapılabilir. Tümevarım metodu öğrencilere soruları cevaplama ve sonuçlara ulaşmada coğrafi bilgiyi sentez etmek için gereklidir. Tümdengelim metodu ise öğrencilere uygun soruları ortaya çıkarıp, toplama, delillere ulaşma ve gerçek hayattakilere karşı test etme yoluyla genellemelerin uygun olup olmadığına karar vermek için gereklidir (Doğanay, 1993).

Öğrencilerin, coğrafi soruları cevaplama becerisi geliştikçe, iyi ve sorumlu bir vatandaş olma şuru artar. Bu, onların coğrafi bilgiyi kullanma güçlerinin artması ile alakalıdır. Onlar coğrafi bilgiyi çok farklı ve etkili yollarla gösterebilirler (örneğin, multi-medya kullanarak, resimlerin kombinasyonları, harita, grafik ve yazılı anlatımlar, bir hikayenin ifade edilişi ya da bir şiirin kullanılışı, oyunlar, günlük ve makalelerin oluşturulması gibi). Bir soruyu cevaplama ya da bir konu/problemi ifade etme becerisi, araştırma ve işbirliğini açıkça teşvik etmelidir. Sorulan coğrafi sorular için, en iyi cevapları seçme, önemli bir beceridir.

Coğrafi sorulara cevap verebilme becerisi, coğrafi araştırma sürecinde son basamağı oluşturur. Fakat, gerçekte bu bir son değildir. Çünkü, oluşum, genellikle

geliştirile gelmekte olan sonuç ve genellemeler ile önerilen yeni sorularla tekrar başlar. Bu sorular, sık sık test edilecek yeni hipotezleri yansıtır ve genellemeleri gözden geçirmek için yeni yollar sağlar. Cevaplanan her soru, karar verilen ya da çözülen problemler yeni konu ve yeni problemlere kapılar açar (Şekil-2).

Şekil-2 Beş Temel Coğrafi Becerilerinin Döngüsü

Öğrencilerin Coğrafi Becerilerini Geliştirmenin Önemi?

Coğrafi beceriler, coğrafi ürünler vermek için gerekli teknik ve araçların kazanılmasını sağlar. Bu becerilere sahip bireyler daha fazla bilgiye sahip, yakın ve uzak çevrelerinde olup bitenden haberdardır olup, kendileri ve ülkelerini ilgilendiren konularda tutarlı ve kolay karar verip, çözüm üretebilirler. Bu gün hemen herkes için önemli olan çok çeşitli çevre ve mekansal konuları daha kolay analiz edebilirler. Bundan dolayı, öğrenciler daha iyi bireysel ve toplumsal yaşam için coğrafi becerilerini geliştirmek zorundadırlar. Ev yaparken yapacağımız seçim, açacağımız bir marketin ya da benzin istasyonunun yer tespiti, okuyacağımız okul ve tatil yerinin seçimi gibi daha bir çok günlük hayatımızda bizi ilgilendiren hadiselerin hepsi coğrafi araştırma ve coğrafi bilgiyi zorunlu kılar. Günlük yaşamımızdaki bireyler ve toplumsal kararlarımız coğrafi olarak bir çok toplumsal ve

çevresel olay ile bağlantılıdır. Hava, su ve toprak kirliliğinden sanayi yerinin seçimine, yanlış arazi kullanımı sonucunda her türlü erozyonun önüne geçme, şehirlerdeki trafik problemi gibi günümüzü ve geleceğimizi ilgilendiren bir çok hadise yoğun coğrafi karar verme becerisini gerekli kılmaktadır. Bundan dolayı, coğrafya derslerinde işlenen konuların gerçek hayat ile bağlantılı bir şekilde öğretilmesi coğrafya öğretmenlerinin bir sorumluluğudur. Örneğin, coğrafya öğretmenlerinin rehberliğinde bir sınıf projesi olarak, öğrencilerin yaşadıkları mahalledeki trafik ile ilgili eksikleri tespit edip, bunları haritalayıp grafik ve tablolara dönüştürebilirler. Hazırlanan bu veriler trafikten sorumlu kurumlara ulaştırılarak hem buradaki trafik probleminin çözümüne katkı sağlanmış hem de öğrencilerin coğrafya derslerinde öğrenmiş oldukları becerileri gerçek hayata uygulama imkanı doğmuş olacaktır.

Coğrafyanın tabiatında var olan dağılım ve mekansal düzen, öğrencilere kazandırılacak coğrafi becerilerle onlar içinde önemli hale gelecektir. Coğrafi beceriler sayesinde öğrenciler çevrelerinde gördükleri objelerin deseni ve mekansal dağılımını daha farklı görmeye başlayacaklar ve daha önce hiç fark etmedikleri önemli ve karmaşık ipuçlarını tespit edeceklerdir. Öğrencilerin kazanacağı bu coğrafi becerilerin çoğu coğrafi araştırma ve sorgulamanın bir sonucu olarak kazanılır. Burada doğal olarak harita, mekandaki dizilim/dağılım ve karşılıklı ilişkiyi en iyi yansıtan araçlar olduğundan, en önemli coğrafi araçtır.

Yeni coğrafya dersi öğretim programımızda ifade edildiği gibi coğrafi becerilerin kazandırılmasında haritalardan başka daha bir çok araç vardır. Bu araçlardan fotoğraf, grafik, diyagramlar, taslaklar ve hava fotoğrafları en yaygın olanlarıdır. Bunlar içinde, coğrafyacıların kullandıkları en önemli araçlardan bir tanesi fotoğraflardır. Aynı yere ait farklı dönemlere ait fotoğraflara bakarak aynı yer hakkında zamana bağlı olarak, mekanda ortaya çıkan değişiklikleri gözleme imkanı doğar. Örneğin, eski ve yeni fotoğraflar karşılaştırılarak bir şehirdeki büyüme, gecekondü yapıyı gibi problemler gözlemlenebilir. Aynı şekilde küresel ısınmanın ne kadar etkili olduğunu öğrencilere anlatmak için, yüksek enlemlerdeki kalıcı karların hızla eriyip küçüldüğünü anlatabilmede, yaklaşık bir asır önce çekilmiş olan fotoğraflar ile şu anki fotoğraflar karşılaştırılabilir. Öğrenciler aynı yere ait farklı zamanda çekilmiş iki fotoğraf sayesinde buzulların nasıl yok olduğunu ya da küçüldüğünü kavrayabilirler. Bu örnekler bütün beşeri ve çevresel olaylara uygulanabilir. Bütün bu coğrafi araştırma ve çalışmalar sayesinde, öğrenciler kritik yapma becerilerini de kazanırlar.

Coğrafi Becerileri Kazanma Yolları

Öğrencilerin öğrenebilecekleri çok farklı coğrafi beceriler vardır. Bu beceriler öğrenilirken her öğrenci aynı yolla öğrenemeyebilir. Öğrencilerin sahip oldukları düşünme ve motor becerisi, problem çözme ve karar verme becerisine bağlı olarak coğrafi becerileri

kazanmaları da farklılık gösterir. Coğrafi beceriler kazandırılırken bunlar içinde en yaygın olanı düşünme becerisi ile öğrencinin sahip olduğu motor becerileridir. Öğrenci, becerileri bir şeyi yaparak kazanır. Kazanmış oldukları becerileri kolayca coğrafyaya uygulayabilirler. Örneğin iyi çizim yapma becerisini kazanan öğrenci daha kolay ve değişik harita yapabilir.

Bednarz ve Bednarz (1995:57)'a göre öğrenciler becerileri dört farklı basamakta öğrenirler. Bunlar; *farkına varma, anlama, rehber eşliğinde pratik yapma ve uygulama*. İlk önce öğretmeyi hedeflediğiniz coğrafi beceriyi öğrencinin tanımasını sağlamalısınız. Öğrenci bunun neden önemli olduğunu kavramalıdır. Bu beceriyi kullanan diğer insanları gözlemlemeli ve onun ile alakalı kaynaklar okumalı, video gibi görsel eğitim araçlarından faydalanmalıdır. Sonra, becerinin anlama safhasıdır ki burada öğrenci tam olarak becerinin ne gerektirdiğini fark eder. Sunumlar ve modeller öğrencinin anlamasını kolaylaştırır. Beceri parçalara ayırarak anlaşılmasını kolaylaştırır. Örneğin, bir harita yapma becerisi anlatılıyorsa burada öğretmen, harita yapmak için gerekli zorunlu elementleri ayrı ayrı göstermeli ki öğrenci harita yapımındaki adımları öğrensin (Anderson, 1986). İklim verilerinin bir iklim grafiğine dönüştürmeden önce, öğrenciye bu grafiğin amacı iyi bir şekilde açıklanmalı sonrada nasıl yapılacağı açıklanmalıdır (Bednarz ve Bednarz, 1995). Sonraki aşama, bir rehber eşliğinde pratik yapmaktır. Öğrenciler becerileri ancak rahat bir ortamda kendilerine destek verilerek öğrenirler. Bu sayede uygulama yapma fırsatı bulurlar. Beceri gelişiminde bu aşamada öğrenci grup çalışmalarına girmesi çoğu zaman becerilerinin gelişimini hızlandırmaktadır. Burada öğretmen iyi bir rehber olmalı, ne zorlayıcı ne de çok kolaycı olmamalıdır. Bu aşamada öğrenciye yeni beceri bilgileri sunulmamalı, ders programında öğrenci neyi bekliyorsa o öğretilmelidir (Brophy ve Alleman, 1991). Son aşama uygulamadır. Bir becerideki uzmanlaşma o becerinin kullanımı imkanı sağlar. Öğrencilerin yeni öğrendikleri becerileri uygulamak için çok değişik fırsatlar vardır. Unutulmamalıdır ki öğrencilere sınıflardaki bu becerileri kazandırmaktaki amaç onların bağımsız bir şekilde, hayat boyunca, kazanmış oldukları bu becerileri kullanabilmelerine imkan sağlamaktır.

Coğrafi Becerileri Öğretme Stratejileri

Bu bölümde beş temel coğrafi beceri göz önünde bulundurulurken, öğrencilerin yardımcı ve temel coğrafi becerileri kazandırma stratejileri üzerinde durulacaktır. Doğal olarak öğrencilerin sınıf seviyelerine dikkat ederek coğrafi beceri stratejileri hazırlanmalıdır. Bu strateji seviyeleri ilköğretim birinci ve ikinci kademe ile lise son sınıf öğrencisinin seviyesine uygun olmalıdır.

Coğrafi Sorular Sorma: Öğrencilerin “ne”, “nerede” ve “niçin orada” gibi coğrafi sorular sorma becerisi kazanması önemlidir. Derslerimizde yapmış olduğumuz çalışmalarda, öğrenciye coğrafi ve coğrafi olmayan sorular sunularak aradaki farkı ayırt

etmeleri sağlanmalıdır. Öğrenci, her zaman gözlemlediği çevresindeki yeryüzü şekillerinin dizilimi ve dağılışı hakkında kolayca coğrafi sorular sorabilmelidir. Örneğin yaşadığı şehir nerededir? (konumu). Niçin oradadır? Orada olmasının sebebi nedir? Orada bulunmasının ortaya çıkardığı sonuç nedir? Gözlemlediğim nesne ve yer nedir? Bunlara karşı benim algılamam nedir? Diğer insanların algıları nasıldır? Bu ve benzeri coğrafi sorulara verilebilecek sorular aynı zamanda bir çok coğrafi problemlerinde çözümü anlamına gelmektedir (Joint Committee on Geographic Education, 1984).

Coğrafi Bilgi Toplama: Yukarıdaki soruları cevaplayabilmek için öğrenci çok farklı kaynaklardan farklı bilgi toplar. Bunlardan en yaygın olanı her türlü haritanın okuma ve yorumlanmasıdır. Toplanan bilgiler sayısal ve yazıya dönüştürülür. Toplanan bu bilgiler sayesinde öğrenci sorulan coğrafi soruları cevaplamaya başlar. Bu aşamada öğrencinin sınıf dışında da öğrenmeye başladığı zamandır. Öğrenci direk arazi gözlemlemesi yapabilir. İnsanlara anket uygulayabilir. Bu sayede soru hazırlama tekniklerini öğrenir. İnsanlarla mülakat yapma becerisini geliştirir. Fotoğraf çekebilir. Bu yüzden arazi çalışmaları öğrencinin merakını artırır ve coğrafi çalışmaları daha zevkli kılar. Arazi uygulamaları sayesinde öğrenci, fiziki ve beşeri özellikler hakkında sorular sorup, var olan problemi ortaya çıkarma becerisi kazanır.

Coğrafi Bilgiyi Organize Etme: Coğrafi bilgiyi organize edip sunmanın çok farklı yolları vardır. Haggett'a (1995) göre coğrafya "**haritalanabilenlerin sanatıdır.**" O bakımdan harita yapımı öğrencilerin kazanmaları gereken en önemli becerilerden biri olmalıdır. Öğrenciler haritaları hem bilgi elde etmek için kullanırlar. Hem de elde etmiş oldukları bilgilerin bir sunumu olarak harita yapabilirler. Bu sayede mekansal dağılımları içeren bilgileri çok daha anlaşılır bir şekilde sunmuş olurlar. Harita yapma becerisi öğrencinin sınıf seviyesine göre değişebilir. Örneğin daha düşük seviyelerde taslak harita becerisi, ileriki sınıf seviyelerinde daha yoğun ve doğru bilgi kullanımını gerektiren haritalara yerini bırakır. Öğrenciler harita yaparken haritanın elemanlarını da öğrenmiş olurlar. Elde edilen coğrafi bilgiler organize edilirken sadece harita ile yetinilmemelidir. Öğrenci bu bilgileri aynı zamanda grafik, tablo, şema gibi değişik şekillerde organize etme becerisini kazanmalıdır.

Coğrafi Bilgiyi Analiz Etme: Artık bu aşamada öğrenci değişik biçimlerde sunulan coğrafi bilgi içerisinde var olan dağılım, karşılıklı ilişki ve bağlantıları bulmaya çalışır. Coğrafi analiz çok farklı çalışmaları içine alır. Hazırlanan harita, tablolar incelenir. Bu aşamada temel matematik ve istatistiksel metotların kullanımı gerekebilir.

Coğrafi Soruları Cevaplama: Bir soru, problem ya da konu hakkında karar verme ve değerlendirme yapılabilmesi için yapılmış olan coğrafi analizin sonucuna bakılmalıdır. Coğrafi sorulara cevap vermek, öğrencinin yapmış olduğu harita ve sunulan tablo, grafik gibi diğer bilgileri okuyup, yorumlama becerisi ile alakalıdır. Sonuçta bu beş aşama

sonucunda öğrenci yerel ve genel ölçekte bir genelleme yapabiliyorsa coğrafi becerileri gelişmiş demektir. Bu genellemeleri öğrenci yapmış olduğu beş temel beceri aşaması sonucunda tündengelim ya da tümevarım çıkarmaları sonucunda ulaşacaktır. Tümevarım da öğrenci, bilgileri bir araya getirerek bir genelleme yaparken, Tündengelim de ise genellemelere bakarak daha spesifik sorulara cevap verebilir (Doğanay, 2002).

Coğrafya Eğitiminde Coğrafi Becerilerin Kullanımı için Örnek Aktiviteler

Yukarıda anlatılan beş temel coğrafi beceriyi öğrencilerimize kazandırmak için değişik sınıf seviyeleri için çok farklı aktiviteler geliştirilebilir. Bu aktiviteler her ders saati için öğretim programları içine konulabilir. Böylece bir öğretmen her hangi bir coğrafya dersi müfredatı içerisinde hangi derste hangi coğrafi beceriyi örnekleyebileceğini bilir.

Aktivite-1: İklim konusunun işlendiği bir lise sınıfımızda, öğretmenlerimiz ders kitaplarında var olan iklim konusunun anlatımı ile yetinmek yerine, öğrencilerinin bu konuyu daha iyi kavrayıp, hayat boyu unutamayacakları ve onların günlük yaşamlarında da öğrendiklerini kullanabilecekleri bir şekilde sokabilirler. Bunu yaparken, derse önce “dünya iklim dağılışı ve özellikleri” ile ilgili bir soru sorarak başlanabilir. Sonra dünyanın değişik bölgelerinden ham iklim verilerini (örneğin sıcaklık verileri) öğrencilere vererek onlar ile iklim grafikleri (klimograf) oluşturmaları istenebilir. Tabi bunu öğrencinin yapabilmesi için, öğrenci önceden bu grafikleri nasıl yapacağı becerisini kazanmış olması gerekir. Farklı iklim grafikleri yapıldıktan sonra, öğrenciler hazırlanmış olunan bu grafiklerin dünya üzerinde nerelere ait olduklarını tespit ederler. Sonuçta bu iklim grafiklerinin özellikleri ve dağılımlarına bakarak, dünya iklim bölgeleri, onların özellikleri ve dağılımı için genellemeler yapabilirler.

Aşağıda, coğrafyada var olan beş coğrafi becerinin öğretimini göstermek için örnek bir günlük plan hazırlanmıştır. Bu plan, lisans ve lise seviyesi için dizayn edilmiş olup daha alt sınıf seviyesine göre de değiştirilebilir. Bu aktivite, Bednarz ve Bednarz’dan (1995) ülkemizde öğretilen coğrafya eğitimi göz önüne alınarak, değişiklikler yapılarak uyarlanmıştır.

Aktivite-2: Günlük plan

Dersin konusu: Türkiye’de nüfus sayımları ve nüfus dağılışı özellikleri

Amaç: 1) Öğrencilerin coğrafi soru sorma becerilerini kazandırıp, diğer coğrafi becerilerini kullanarak bu sorulara cevap vermelerini sağlamak

2) Ülkemizin nüfus özelliklerini çok farklı yollardan tanımlayabilmek.

Dersin İşlenişi: Bu derste ki aktivite, her sırada iki öğrencinin olacağı düşüncesi ile ikili grup çalışması şeklinde yapılabilir.

A. Coğrafi soru sorma/B. Coğrafi Bilgi Toplama

1. İlk önce her sıraya Türkiye il sınırlarını gösteren boş bir harita ile bu illere ait 1990 ve 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarını içeren bir liste dağıtınız. Bu nüfus tablosu içinde, illere göre nüfus yoğunluğu, ortalama gelir, kent-kırsal kesim nüfus dağılım oranı, boşanma oranı, doğum oranı ve enerji tüketim oranı gibi bilgileri içermesi gerekir (Eğer bir ders saati bütün illeri içine alan bir çalışma için çok geniş olduğu kanaatine varılırsa bu içinde bulunduğunuz bölge seviyesine indirgenebilir.).
2. Öğrencilere ellerindeki illere göre nüfus verilerini çok detaylı bir şekilde incelemeleri istenir. Sonra, öğrencilere; bu verilere bağlı olarak hangi coğrafi soruların sorulabileceğini sorulur. Öğrencilerden çok farklı sorular gelebilir. Örneğin; 1990'dan 2000'e nüfus en fazla nerede değişti? Türkiye'nin en yoğun nüfuslu yerleri nereler? Yaşam seviyesinin en yüksek olduğu yerler nereler? Şehirleşme ve kırsal yerleşmenin yoğun olduğu yer nerelerde yığılmıştır? Bebek doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu yerler nereler? Aralarında bir ilişki var mı? gibi.

C. Coğrafi Bilgiyi organize etme/D. Coğrafi bilgiyi analiz etme

3. Mümkünse sınıfı daha geniş gruplara ayırınız. Örneğin, bütün sınıf sadece dört gruba ayrılabilir. Sonra her bir gruba, yukarıdaki sorulardan birini inceleme görevi veriniz. Öğrencilere soruya bağlı olarak hipotez geliştirmelerini söyleyiniz. Sonra, ellerindeki nüfus verilerine bakarak, soru ile ilgili verileri ellerindeki boş haritaya yerleştirmelerini söyleyiniz. Bunu yaparken farklı renkleri kullanarak öğrenciler bir tematik harita oluşturabilirler. Bütün bu işler yapılırken, öğrencilerin amacının sorulan soruya cevap aramak olduğu unutulmamalıdır. Sonra gruplardan bir tanesi, araştırmalarının sonucunu sınıfa açıklamalıdır. Bu sunumda; geliştirilen haritanın başlığı, ölçeği, lejant bilgileri olmalıdır. Sonuç olarak her bir grup, geliştirilen haritanın analizini sınıftaki diğer gruplara açıklayabilmelidir.
4. Sonra öğrencilere yaklaşık on dakika zaman vererek, diğer grupların çalışmalarını incelemeleri istenmeli ve onların yapmış oldukları haritalardaki dağılımların kendilerinkinden nasıl farklı olduklarını gözlemlemelidirler. Örneğin, her grubun bir temsilcisi, diğer gruplara yapmış oldukları çalışmalarını özetleyebilir. Bunun sonucunda öğrenciler her grubun yapmış olduğu haritalar doğrultusunda bölgesel farkların olup olmadığı ve bu farkların birbirleri ile ilişkili olup olmadığını gözlemleyebilmelidirler.

E. Coğrafi Soruları cevaplama:

5. Her gruba sorulan sorular ve geliştirilen hipotez hakkında, üretilmiş olan haritalar ne ifade etmektedir? Her bir gruba onların soruları, hipotez ve sonuçta bulduklarını açıklamalarını isteyebilirsiniz. Öğrenciler, bulmuş oldukları sonuçlara bağlı olarak her hangi bir coğrafi genelleme yapabiliyorlar mı?

Sonuç

Öğrencilerimize niteliksiz, her hangi bir beceri kazandırmayan, ezberci eğitim anlayışının önüne geçmek için, coğrafya öğretmenlerimiz, kendilerin verilen imkan ve fırsatları en iyi şekilde kullanarak, coğrafyanın günlük hayatta nasıl kullanılabileceği ile ilgili coğrafi becerileri öğrencilerine kazandırmak zorundadırlar. Lise coğrafya dersi öğretim programında belirtilen 8 coğrafya becerisi ve diğerleri, takip edilecek uygun metotlarla öğrencilerimize kazandırılmak zorundadır. Bu becerileri kazanan öğrenci, hem kendi hem de ülkesi için düşünen, planlayan ve problemlere çözüm üretebilen bir birey olarak yetişecektir. Doğal olarak burada en büyük görev her seviyedeki eğitimcilerimize düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, J. (1986). *Teaching Map Skills: An Inductive Approach*. Macomb, Illinois: National Council for Geographic Education.
- Bednarz, R. ve Bednarz, S. W. (1995). *Teaching Geography Skills. Space and Place: A Geography Manual for Teachers*. Published by the Geographic Education Implementation Project (GENIP) with the cooperation of Rand McNally & Company.
- Brophy, J. ve Alleman, J. (1991). Activities as instructional tools. A framework for analysis and evaluation. *Educational Researcher*, 20(4), 9-23. <http://edweb3.educ.msu.edu/reports/ed-researchrep/98/98-oct-report5.htm>
- Coğrafya dersi öğretim programı (2005). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, MEB. Ankara.
- Doğanay, H. (1993). Coğrafyada Metodoloji. MEB Öğretmen Kitapları Dizisi, No: 187, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Doğanay, H. (2002). Coğrafya Öğretim Yöntemleri. Akif Yayınları, İstanbul.
- Geography for Life (1994). *The National Geography Standards*. Washington, D. C.: Geography Education Standards Project.
- Haggett, P. (1995). *The Geographer's art*. Cambridge, Massachusetts, Basil Blackwell Publisher.
- Joint Committee on Geographic Education (1984). *Guidelines for Geographic Education*. Washington D.C.: Association of American Geographers ve National Council for Geographic Education.
- National Assessment for Education Progress (1992). *Geography Assessment Framework*. Washington, D.C. 1992.

Coğrafi Beceriler ve Bunları Öğrencilere Kazandırma Yolları